

KANON WIELKOPOLSKI

Projekt realizowany w Bibliotece Raczyńskich
w latach 2016-2018

W DRODZE KU NIEPODLEGŁOŚCI

Spółeczeństwo polskie
w Wielkopolsce pod zaborem pruskim
w latach 1815-1918

Wystawa w Bibliotece Raczyńskich
listopad – grudzień 2018

Biblioteka
Raczyńskich

KANON WIELKOPOLSKI

W latach 2016-2018 Biblioteka Raczyńskich realizowała projekt *Kanon wielkopolski*. Jego ideą przewodnią było upowszechnienie wiedzy o działaniach społeczeństwa polskiego w Wielkopolsce w latach 1815-1918 mających na celu odzyskanie przez Polskę niepodległości. W projekcie skierowanym do szerokiego grona odbiorców, w którym udział we wszystkich wydarzeniach był bezpłatny, Biblioteka zapraszała na popularnonaukowe wykłady, powiązane z nimi spacerami edukacyjnymi po Poznaniu oraz prezentowane w Galerii Atanazego wystawy.

Projekt realizowano w trzech odsłonach: *Kanon wielkopolskiej nowoczesności* (2016 r.), *Odzyskać patriotyzm* (2017 r.), *W drodze ku niepodległości* (2018 r.).

2016 rok: Kanon wielkopolskiej nowoczesności

Rozpoczęty w 2016 r. projekt miał przede wszystkim przypomnieć historię Wielkopolski i Poznania pod zaborem pruskim w latach 1815-1918. Jego celem było także rozpoznanie i zrekonstruowanie kanonu wielkopolskich idei, wartości i cnót – normatywnego etosu, który formował się w okresie braku niepodległego państwa.

Od czerwca do listopada 2016 r. w Bibliotece Raczyńskich odbyły się następujące wykłady:

- *Wielkopolska bez Polski: pod zaborami*, prof. UAM dr hab. Przemysław Matusik (14 VI)
- *Polskość i niemieckość pod pruskim zaborem*, prof. dr hab. Grzegorz Kucharczyk (29 VI)
- *Filozofia dziejów Augusta Cieszkowskiego na tle mesjanizmu wieszczów*, prof. UAM dr hab. Andrzej Wawrzynowicz (14 IX)
- *„Polak katolik”: katolicki i protestancki wymiar społeczeństwa wielkopolskiego doby zaborów*, prof. dr hab. Grzegorz Kucharczyk (5 X)
- *Myśl narodowa w Wielkopolsce wobec myśli narodowej w innych dzielnicach*, prof. UAM dr hab. Andrzej Wawrzynowicz (26 X)
- *Poznań i poznaniacy w dobie zaborów*, prof. UAM dr hab. Przemysław Matusik (10 XI)

Ponadto od czerwca do października 2016 r. Karolina Dąbrowska, licencjonowany przewodnik miejski, oprowadzała wszystkich chętnych po XIX-wiecznym Poznaniu. Tematy spacerów brzmiały:

- *Wielkopolski etos. Śladami Edwarda Raczyńskiego* (18 VI)
- *Praca organiczna – przedstawiciele i związane z nimi miejsca* (2 VII)
- *Cmentarz Zastużonych Wielkopolan* (17 IX)
- *Dzielnica Zamkowa – rys historyczny, ideologiczny, architektura* (8 X)
- *Śladami powstania wielkopolskiego* (29 X)

Podsumowaniem działań realizowanych w 2016 r. była prezentowana w Galerii Atanazego od listopada do grudnia 2016 r. wystawa *Poznań i Wielkopolska pod zaborem pruskim. 1815-1918*.

2017 rok: Odzyskać patriotyzm

Założenia projektu, poświęconego głównie zagadnieniom patriotyzmu gospodarczego Polaków mieszkających w zaborze pruskim, realizowano poprzez popularnonaukowe wykłady i spacery edukacyjne po Poznaniu.

Zorganizowano pięć wykładów:

- *„Swój do swego” – kontrgospodarka i patriotyzm gospodarczy Wielkopolan pod niemieckim zaborem*, prof. dr hab. Grzegorz Kucharczyk (22 VI)
- *Wielkopolanin publiczny czasów zaborów – stosunek Wielkopolan do państwa niemieckiego*, dr Marek Rezler (28 IX)
- *Państwo moralne przeciw państwu liberalnemu*, prof. dr hab. Grzegorz Kucharczyk (11 X)
- *Romantyczny patriotyzm pracy – idea wielkopolska*, prof. UAM dr hab. Andrzej Wawrzynowicz (8 XI)
- *Z duszy wielkopolskiej – patriotyzm gospodarczy dziś*, dr Jan Parczewski (29 XI)

Karolina Dąbrowska, licencjonowany przewodnik miejski, przygotowała dwa tematy spacerów:

- *Śladami polskich przemysłowców, rzemieślników, handlowców – w odniesieniu do XIX w.* (24 VI, 23 IX)
- *Polska bankowość w Poznaniu w XIX wieku – miejsca i ludzie* (1 VII, 30 IX)

2018 rok: W drodze ku niepodległości

Ostatni rok projektu podsumował całość przedsięwzięcia poprzez przypomnienie wieloletnich, kilkupokoleniowych starań społeczeństwa polskiego zaboru pruskiego o odzyskanie niepodległości. Poza wystawą, prezentowaną w Galerii Atanazego od listopada do grudnia 2018 r., projekt obejmował także popularnonaukowe wykłady oraz tematyczne spacery.

Od września do listopada 2018 r. w Bibliotece Raczyńskich odbyły się wykłady:

- *Polski problem. Poznańscy pod pruskim zaborem 1815-1918*, prof. UAM dr hab. Przemysław Matusik (24 IX)
- *Prace organiczne a odzyskanie niepodległości*, prof. dr hab. Witold Molik (11 X)
- *Organizacje niepodległościowe w Poznańskim w końcu XIX i na początku XX wieku*, prof. dr hab. Janusz Karwat (29 X)
- *„Mnożyć księgarnie polskie jest rzeczą nader ważną dla nas”. Księgarze i wydawcy poznańscy okresu zaborów*, dr hab. Artur Jazdon (16 XI)

We wrześniu i październiku 2018 r. Biblioteka zapraszała do udziału w spacerach prowadzonych przez Karolinę Dąbrowską-Wiśniewską, licencjonowanego przewodnika miejskiego:

- *Po XIX-wiecznym Poznaniu z bohaterami serialu „Najdłuższa wojna nowoczesnej Europy”* (15 IX)
- *Marcinkowski, Matecki i inni poznańscy medycy XIX wieku. Inteligencja na rzecz pracy organicznej* (22 IX)
- *Zbiorowym wysiłkiem zbudowane czyli o polskich dziełach składkowych* (6 X)
- *Szlakiem miejsc związanych z życiem i działalnością wybitnych poznańskich żyjących w XIX wieku* (20 X)

Projekt Kanon wielkopolski otrzymał dofinansowanie od Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach Programu „Patriotyzm Jutra”.

W DRODZE KU NIEPODLEGŁOŚCI

Społeczeństwo polskie
w Wielkopolsce pod zaborem pruskim
w latach 1815-1918

Wystawa w Bibliotece Raczyńskich, listopad – grudzień 2018

Głównym celem wystawy *W drodze ku niepodległości* jest przybliżenie historii społeczeństwa polskiego w Wielkopolsce pod zaborem pruskim w latach 1815-1918, dziejów starań o odzyskanie niepodległości na drodze działań legalnych i nielegalnych oraz przypomnienie postaci wybitnych działaczy i działaczy społeczno-patriotycznych i aktywności ówczesnych organizacji społecznych. Na ekspozycji prezentowane są oryginalne pamiątki historyczne (m.in. rękopisy, fotografie, listy, XIX- i XX-wieczne druki) znajdujące się w zasobie zbiorów specjalnych i naukowych Biblioteki Raczyńskich.

W 1815 r. większość ziem Wielkopolski znalazła się pod panowaniem pruskim w ramach utworzonego Wielkiego Księstwa Poznańskiego, a w 1918 r. wybuchło zakończone zwycięstwem powstanie wielkopolskie. **Na ostateczny sukces, jakim było odzyskanie wolności, wpłynęły wieloletnie wysiłki społeczeństwa polskiego w ramach „najdłuższej wojny nowoczesnej Europy”, w tym wszelkie działania zarówno o charakterze legalnym, jak i konspiracyjnym.**

Legalną formą obrony polskości były prace organiczne – program samomodernizacji społeczeństwa polskiego opierający się na założeniu, że tylko poprzez pracę i edukację, które prowadzą do wzrostu zamożności, Polacy będą mogli skutecznie rywalizować z silniejszym pod względem ekonomicznym elementem niemieckim i przeciwstawić się polityce germanizacyjnej rządu pruskiego. **Głównymi filarami pracy organicznej były Bazar i Towarzystwo Pomocy Naukowej** (jego podstawowym zadaniem było zbieranie funduszy i udzielanie pomocy materialnej młodzieży z niezamożnych rodzin w celu zdobycia przez nich wykształcenia).

Gmach Bazaru, ok. 1870 r.

Spółkę akcyjną Bazar utworzono w 1838 r., a gmach Bazaru oddano do użytku w 1841 r. Działały w nim hotel, polskie sklepy i warsztaty rzemieślnicze, miały w nim siedzibę polskie towarzystwa, odbywały się tam różne zjazdy, zebrania towarzyskie i kulturalne. Bazar był centrum polskiego życia w Poznaniu i widocznym symbolem działalności wielkopolskich organiczników.

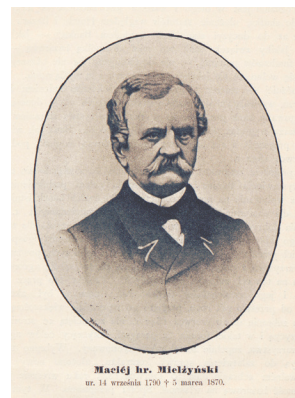
Przywódcą ruchu organiczników stał się lekarz-społecznik Karol Marcinkowski, a jego najbliższymi współpracownikami byli Emilia Szaniecka i Maciej Mielżyński.

Karol Marcinkowski

Emilia Szaniecka

Maciej hr. Mielżyński
ur. 14 września 1790 † 5 marca 1870.

Maciej Mielżyński

Pochodzący z Wielkopolski pamiętnikarz, Kazimierz Szaniecki, pisał ok. 1846 r.: *Mówiono: „Kto rządzi Księstwem, mówmy bez przekąsów: doktor, kobieta i para wásów”.*

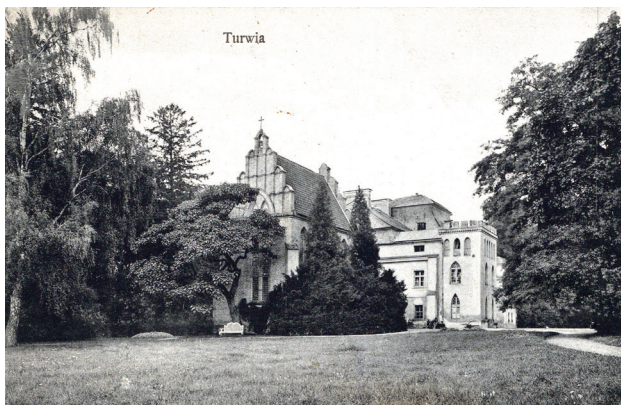
Organicznikiem był także Hipolit Cegielski – to w Bazarze otworzył on swój sklep z narzędziami rolniczymi, na bazie którego w 1855 r. powstała słynna fabryka narzędzi i maszyn rolniczych.

Odgrzywający wiodącą rolę w społeczeństwie polskim ziemianie popierali idee prac organicznych dążąc m.in. do przekształcania swoich majątków w nowoczesne gospodarstwa towarowe. Symbolem zachodzących przemian był **Dezydery Chłapowski z Turwi, który wprowadził w niej nowe metody gospodarowania** m.in. poprzez zastosowanie płodozmianu, wykorzystanie młockarni, budowę gorzelni, browaru i cukrowni. **Jednocześnie Chłapowski jest przykładem działacza łączącego w sobie postawę niepodległościową i organicznikowską** – walczył u boku Napoleona, brał udział w powstaniu listopadowym, a zarazem modernizował swój majątek, gdzie kształcił licznych praktykantów, zakładał Ziemstwo Kredytowe, publikował artykuły o tematyce rolniczej itp.

Generał Dzierżyński
ur. 23 maja 1788 † 26 maja 1870.

Wielu ziemian i przedstawicieli inteligencji skupiło się w istniejącej w latach 1848-1850 Lidze Polskiej. Jej działania zmierzały do podnoszenia stanu oświaty i czytelnictwa we wsiach i miasteczkach oraz do propagowania idei solidaryzmu narodowego. **Głównym celem Ligi było skupienie sił do jawnego i legalnego działania na korzyść narodowości polskiej.** W krótkim czasie Liga stała się organizacją masową, liczącą prawie 37 tysięcy członków – dzięki niej rzesze ludności polskiej zainteresowały się życiem publicznym.

Koło Polskie, 1862 r.

W 1850 r. władze pruskie rozwiązały Ligę, ale **trwałym osiągnięciem Wiosny Ludów stało się powołanie sejmu pruskiego, w którym mogli zasiadać przedstawiciele Polaków.** Odtąd wybory do sejmu stały się kolejną areną rywalizacji polsko-niemieckiej. **Dużym osiągnięciem organizacyjnym polskich posłów było powołanie w 1849 r. Koła Polskiego, którego członkowie solidarnie działali, by bronić sprawy polskiej.**

Biblioteka Raczyńskich

Okladka kalendarza wydanego przez Józefa Chociszewskiego

Polacy starali się zaznaczać swoją obecność w Poznaniu także poprzez budowę ważnych dla siebie gmachów. Takim symbolem polskości, a jednocześnie kulturalnego mecenatu ziemian był budynek **Biblioteki Raczyńskich** – w 1829 r. Edward Raczyński w sercu swojego rodzinnego miasta ufundował pierwszą bibliotekę publiczną w Wielkopolsce. Z kolei budowa **Teatru Polskiego** została sfinansowana ze składek społeczeństwa polskiego – świadectwem tego był napis „**Naród Sobie**”, znajdujący się na tyle kamienicy stojącej przed gmachem teatru. Oddany do użytku w 1875 r. teatr w czasie zaborów spełniał ważną rolę w zachowaniu polskości.

Teatr Polski

Również kobiety włączały się czynnie w życie społeczeństwa polskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim – zwłaszcza w drugiej połowie XIX w. widoczny jest wzrost ich aktywności edukacyjnej, zawodowej i narodowej. W 1871 r. w Poznaniu powstało **Towarzystwo Pomocy Naukowej dla Dziewcząt**, które wspierało edukację zawodową niezamożnych młodych kobiet. Działo aż do 1939 r. W jego pracach uczestniczyły m.in. Bibiana Moraczewska, Waleria Moty, Apolonia Matecka, Anastazja Warnkówna, Franciszka Mielżyńska i Emilia Sczaniecka.

Na kształceniu i wychowaniu dzieci i młodzieży skupiło się z kolei **Towarzystwo Przyjaciół Wzajemnego Pouczania się i Opieki nad Dziećmi „Warta”**. Założone w 1894 r. prowadziło pracę jawną (opieka nad ubogimi i upośledzonymi dziećmi) oraz tajną (kształcenie polskich kadr pedagogicznych, tajne nauczanie), organizowało zajęcia pozalekcyjne, wycieczki, wystawiało sztuki teatralne.

„Warcie” przez wiele lat przewodziła **Aniela Tułodziecka**, która za działalność patriotyczną parokrotnie była karana przez władze pruskie grzywną, dwukrotnie także została uwięziona.

Cele samokształceniowe przyswiecały działającemu od 1896 r. **Towarzystwu Czytelnicy dla Kobiet**, które tworzyło biblioteczki, organizowało odczyty, imprezy charytatywne i obchody rocznic narodowych.

REGULAMIN

Towarzystwa Czytelni dla Kobiet w Poznaniu.

1. Czytelnia otwarta jest codziennie z wyjątkiem niedzieli i dni świątecznych od 8:00 do 10:00; w czasie 12 miesięcy latowych: lipca i sierpnia od 4:00 do 10:00; dla wydziałów okolicznych jeden raz rano, i to od 9-10:00 do piątku.
2. Dniem w Czytelni sprząta stala bibliotekarka, u której nowo przyspęjący członkowie składają mogą wstąpić i składkę miesięczną.
3. Książki i pisma pożyczane do domu.
4. Członkom miesięcznym powieści, noweli i dramatów wolno zatrzymywać przez dwa tygodnie; za każdy tydzień zwolnić bibliotekarkę ściąga 10 fenigów kary od każdej książki.
5. Pism pożyczanych członkom do domu dopiero po nadjeściu numeru ostatniego, przyczem członkowie sami winni pilnować porządku, w jakim się o pisma byli zgłosili. Porządek ten co rok na 15 stycznia ustanawia się losowaniem. Dzienniki i tygodniki można zatrzymywać przez 3 dni, dwutygodniki i miesięczniki tylko przez tydzień.
6. Osoby, pożyczające Tow. Czytelni dla Kobiet książki własnych, prosimy, aby sobie spisa takowych zachowały. Spis ten wygotowuje i oddoła opiekunka biblioteki, duplikat zachowuje na osobnym wydanie, z wyrażonym wyznaczeniem warunków, pod jakimi książki do ogólnego użytku członków oddane zostały. Książki pożyczane oprawiamy własnym kosztem, jeżeli członek, wypisujący zobowiąże się, że przed wpływem ich do Czytelni ich nie wyprze.
7. Zyczenia swe czy zażalenia członkowie zapisują do odsynnych książek, znajdujących się zawsze na stole w Czytelni.
8. Kto zgubił, lub zniszczył pożyczony numer pisma lub książkę, winien je odkupić.
9. Składka miesięczna wynosi 1 markę; wstępne do Towarzystwa 1 markę. Wszelkie składki pobiera Skarbniczka; członkowie zamieszkałe mogą kwoty te dotrywać do paczki, luby wyrażenie na dotychczas przysłałi wewnątrz paczki uwagę zwracali.
10. Kwoty są zarazem kartami wstępniemi. Wydane po 15tym ważnie są przez cały miesiąc; wystawione przed 15tym uprzednio do wstępu tylko do końca miesiąca bieżącego.
11. Członkowie występujący z Tow. Czytelni tylko o tem Skarbniczkę uwzględniać na piśmie i to jeszcze przed upływem miesiąca, za który ostatnia składka złożona została. Usne zawieszenie bibliotekarki nie wystarcza i przez Wydział uwzględnieniem nie zostaje. Póki kto tego warunku nie spełni...

12. każdego i pism k. Typ

Poznań, dnia 14 czerwca 1918.

Głos Wielkopolanek

Tygodnik społeczno-narodowy dla kobiet wszystkich stanów.

Dodatek nadzwyczajny.

Panna Aniela Tułodziecka na wolności.

Poznań, 14 czerwca.

Dziś o godz. 4 min. 40 opuściła po 12-dniowej klatce smętu więzienia poznańskiego p. Aniela Tułodziecka.

Przed wzięciem zebrali się mały patriotyczny, zwołana dziesiątka, by stółem prawniczkę na swie narodowej wstąpić w wolnej wolności.

Jeszcze więcej tłumy, przeważnie dziatwy, oczekwały swie najpóźniej opóźnione przed domem jej siostry, na ul. Ogrodowej nr. 15, już od godziny czwartej porannej. Cała klasa szkolna kawałkami p. Tułodzieckiej zapewnienia była również dziatwa i przeto wzięli udział w tej towarzyszy kochanych.

Polityca.

Zrazu zjawil się przed domem jeden tylko pożyczany. Nie chce widać przebież dziatwy wystraszony w własne ręce, uślad się po rano! — za kwadrans zjawil się w cywilnym ubraniu komisarz rewizory p. Giesher, wzywał do dziatwy do rozłączenia się. Co mogło, wzięli się do siód, by nie narazić się na siłowe zejście z polityką, która zaczęła się powoli schodzić.

Widok politycy i okrzyki: „Nech żyje!” i ul. Piętra oznajmiły przybycie bohaterki dnia.

Na twarzy p. Anieli Tułodzieckiej widno było **wielkie rozczewnienie** wywołane ową, jak jej sąradzi dziatwa, przez nią tak miłowaną. Pozostaw widać w twarzy ślady przebież klatki więziennej.

W mieszkaniu.

niekiedy porwane w powodzi kwiatów i wianec, oczekującej odwiedzić towarzyszy do biblioteki i mejskich. Po kilku serdecznych promieniach, odświeżających, wyłożonych przez dziatwę, oraz śpiewie chóru paa, opuścił poście dom.

Przezto tylko groto śledzić wstrząsanie.

Zajęcia z polityką.

Gdy się to działo w mieszkaniu, przed domem zbawilo się kilkadziesiąt polityczny, by rozpuścić dziatwa, dla której nie było już miejsca w sieni i na dziedzińcu domu. Z przyczyny, nieznanej nam, jeden z politycznych zdecydował się na obronę na pierci p. Stanisława Schmitza w sposób, jak sam oszczędnie świadczył oświadczając: „Wzrostem bardzo „nagierający” i nie chce tego uszywać po Intenali. Gdy za potrawionym w taki sposób miał się p. Zdz. Rzeszicki, ręką polityczną chwyciła jego, zabiłac wyległy omawiając się. Ona chciała zaprowadzić do rewizji polityczny, lecz p. Rzeszickiego puszczono wobec ofensywności Komisarza rewizory, że go za osobliwie. Nominat p. Schmitza polityczny dżasz za odwrót jak zbrodniarza. Widząc to redaktor p. Nowakowski, przystąpił do polityczny, oświadczając, że sam p. Schmitza, i legitymując się. Gdy to jeden polityczny (właśnie nie wystraszony, p. Powalicki) powiódł z p. Schmitza na rewiz. polityczny, gdzie stwierdzono narzeka wszystkich. Co najpóźniej, to laka, że p. Z. polityczny z numerem Schmitza powiódł jako Św. i laka, wzięli polityczny (nr. 98) zarzut, i to on „krzyknął na ulicy”.

Publikacja wewnątrz domu, na dziedzińcu i przed domem zebrali się około politycy.

Kilku oszczepni p. Aniel Tułodzieckiej, opuszczali wzięli, złożono na budżecie do 200 i „wyczerpił już blisko 300 marek, a datuje blisko kilkanaście zapawne ochotcy.

Znaczący wyjazd, że wznawia, jakie odnotowała dziatwa, rozpoczyna prace polityczny, pozostała jej w pamięci do końca życia i przyczynia się niewątpliwie do większego miłowania pryncypalnego.

Katalog biblioteki naszej otrzymują członkowie za opłatą 10 fenigów.

Redaktor odpowiedzialny Stefan Powalicki w Poznaniu. — Drukarnia „Głosy Poznański”, (2. Mar.).

Mimo postępów legalnej pracy organicznej, nie ustawał w Poznańskim ruch konspiracyjny. Przejawiał się on przede wszystkim w udziale Wielkopolan w powstaniach narodowych czy wydarzeniach Wiosny Ludów.

Wśród ok. 3 tys. ochotników, którzy wyruszyli z Wielkopolski do Królestwa Polskiego w 1830 r., byli m.in. Tytus Działyński, Gustaw Potworowski, Karol Libelt, Karol Marcinkowski czy ks. Adam Loga. Także Wielkopolanki – Emilia Szaniecka, Klaudyna Potocka, Celestyna Działyńska – pomagały powstańcom w lazaretach.

Niepowodzeniem zakończyły się próby organizacji powstania w Poznańskim w 1846 r., ale już dwa lata później, na fali Wiosny Ludów, Polacy w Wielkopolsce postanowili zaakcentować swoje postulaty niepodległościowe, organizując polskie wojsko. Niestety i ta próba się nie powiodła.

W powstaniu styczniowym w latach 1863-1864 wzięło udział ok. 7 tys. Wielkopolan, a samo Poznańskie stało się miejscem werbunku ochotników i bazą zaopatrzeniową dla walczących w Królestwie. Po upadku powstania rząd pruski doprowadził do poka-

zowego procesu, w którym o zdradę stanu oskarżono 149 osób – 11 z nich skazano na karę śmierci. Wśród nich był **Jan Działyński**, który na szczęście zdołał wcześniej zbiec za granicę, a po kilku latach objęła go amnestia i mógł wrócić do rodzinnego Kórnika.

Organizacje konspiracyjne w Poznańskim były w zdecydowanej mniejszości w stosunku do nurtu lojalnościowego. Tworzyli je m.in. studenci kształcący się na uniwersytetach niemieckich (tajny związek „Polonia” od 1819 r.), a później także uczniowie gimnazjów, działający w towarzystwach samokształceniowych o podłożu niepodległościowym. Spośród tych ostatnich najaktywniejsze było **Towarzystwo im. Tomasza Zana**, nawiązujące do tradycji filomatów i filaretów, **kierowane m.in. przez Bernarda Chrzanowskiego i Zofię Sokolnicką**.

Jan Działyński

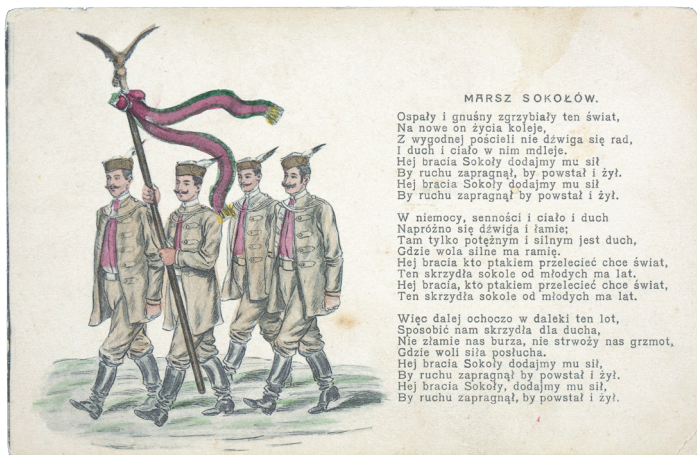

Na niwie organicznikowskiej i niepodległościowej działał aktywnie Karol Libelt, który w 1869 r. odbył podróż naukową do Galicji. Odwiedził z wykładami Kraków i Lwów i wszędzie był gorąco witany jako **weteran kresów wielkopolskich walczący od lat tak wielu słowem i piórem o prawa narodu**. Krakowska młodzież akademicka wręczyła mu wówczas album zawierający 348 podpisów słuchaczy Uniwersytetu Jagiellońskiego i Instytutu Technicznego. Na jednej z kart wpisał się Michał Hieronim Bobrzyński, późniejszy namiestnik Galicji.

W oparciu o wzory galicyjskie w 1884 r. założono w zaborze pruskim Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, zajmujące się krzewieniem kultury fizycznej, ale także działalnością kulturalną – organizowaniem bibliotek, odczytów oraz uroczystości narodowych i rocznicowych. Drugą, tajną stroną związku była aktywność paramilitarna – przygotowywanie młodych ludzi do służby wojskowej i kształtowanie ich postawy patriotycznej.

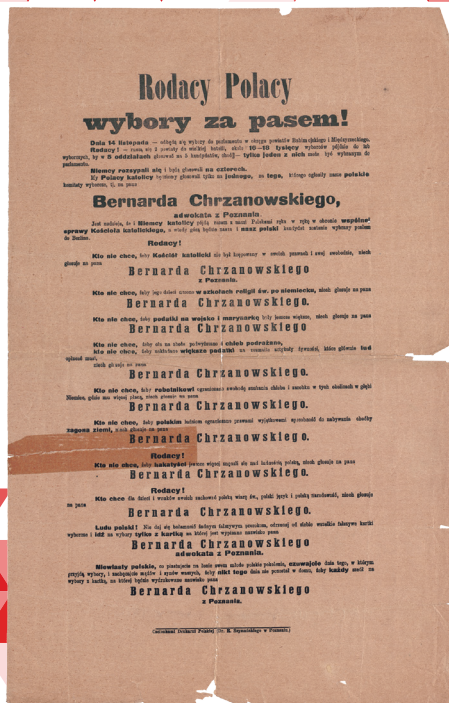

Członkowie Wydziału Związku Sokolstwa Wielkopolskiego z gośćmi małopolskimi podczas Złotu 1896. Stoją od lewej: Gładysz (Poznań), Kwiatkowski (Lwów), Jaj (Lwów), Osten (Poznań), Gonczerszewicz (Bydgoszcz), Waltek (Lwów). Siedzą od lewej: Dr. Rabski (Poznań), Durski (Lwów), Chrzamowski (Poznań), Krobicki (Lwów), Lebiński (Poznań).

Na przełomie XIX i XX w. coraz aktywniejsze były partie polityczne, jak np. Liga Narodowa, w której działał **Bernard Chrzanowski** czy „Straż”, kierowana przez Józefa Kościelskiego. Konflikt narodowościowy polsko-niemiecki w Poznańskim nasilał się, co miało związek z antypolską polityką Rzeszy.

Głównym echem odbiły się **wydarzenia we Wrześni w 1901 r.**, gdzie dzieci polskie odmówiły odpowiedzi na po niemiecku na lekcjach religii, a co nauczyciel zareagował biciem opornych.

W obronie dzieci stanęli rodzice, którym władze wytoczyły proces i surowo ich ukarały. Kolejna fala strajków szkolnych w latach 1906-1907 objęła ok. 90 tys. dzieci i nabrała charakteru masowego ruchu narodowego. W 1906 r. Henryk Sienkiewicz wystosował list otwarty do cesarza Wilhelma II w obronie polskiej narodowości – dzieci pisały wówczas listy do pisarza z podziękowaniem za ujęcie się za **działką wielkopolską**.

Wieloletni, wspólny wysiłek Polaków żyjących pod zaborem pruskim, podejmowane przez nich prace organiczne i działalność w organizacjach niepodległościowych, przyczyniły się do zwycięskiego powstania wielkopolskiego i odzyskania samodzielnego bytu narodowego. Jak pisał Zdzisław Grot: *nie wolno dziejów powstania rozpoczynać datą 27 grudnia 1918 r. ani nawet poprzedzając ten dzień konspiracją, lecz cofnąć się trzeba w dalszą przeszłość i [tam] widzieć ojców zbrojnego czynu niepodległościowego.*

Z okiem utkwionem w dalekiej przestrzeni
Duma Nadzieja — a lata wciąż płyną
Aż biały orzeł wśród jasnych promieni
Spłynął z sfer górnych nad polską krainą.

Wybuch powstania wielkopolskiego według obrazu Leona Prauzińskiego

***

W DRODZE KU NIEPODLEGŁOŚCI

Spółeczeństwo polskie w Wielkopolsce pod zaborem pruskim w latach 1815-1918

WYSTAWA W BIBLIOTECE RACZYŃSKICH, LISTOPAD – GRUDZIEŃ 2018
PRZYGOTOWANIE WYSTAWY: Agnieszka Baszko, Agnieszka Urbańska, Karolina Tomczyk-Koziół
PRZYGOTOWANIE MATERIAŁU ILUSTRACYJNEGO: Jarosław Noskowiak
OPRACOWANIE BROSZURY O PROJEKCIE KANON WIELKOPOLSKI I WYSTAWIE: Agnieszka Baszko
OPRACOWANIE GRAFICZNE WYSTAWY I BROSZURY: Wojciech Walasiak

BIBLIOTEKA RACZYŃSKICH

została otwarta 5 maja 1829 roku. To najstarsza z istniejących publicznych księżnic w Polsce. Jej fundator, Edward hrabia Raczyński, zadbał nie tylko o posesję i finanse przeznaczone na budowę gmachu, ale też o księgozbiór, pracowników i środki utrzymania. Siedziba Biblioteki Raczyńskich przy pl. Wolności w Poznaniu, której fasada jest wzorowana na paryskim Luwrze, była pierwszym w Polsce budynkiem wzniesionym na cele biblioteczne.

Księgozbiór liczy dziś ponad 1,9 miliona woluminów. Najcenniejsze pod względem naukowym i zabytkowym są zbiory specjalne: rękopisy, starodruki, kartografia, ikonografia. Biblioteka Raczyńskich ma status biblioteki naukowej, a ze względu na wysoką rangę otrzymała drogą darowizn i fundacji spuścizny po polskich twórcach i kolekcjonerach. Tak powstały muzea i pracownie: Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza, Pracownia-Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego, Mieszkanie-Pracownia Kazimierza Iłakowiczówny i Ośrodek Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego. Ze zbiorów księżnicy korzysta blisko 90 tys. zarejestrowanych czytelników, odwiedzających gmach głównej Biblioteki (pl. Wolności 19) i rozmieszczone na terenie całego Poznania liczne filie dla dzieci i dorosłych.

www.bracz.edu.pl

W latach 2016-2018 Biblioteka Raczyńskich realizowała projekt *Kanon wielkopolski*.

Jego ideą przewodnią było upowszechnienie wiedzy o działaniach społeczeństwa polskiego w Wielkopolsce w latach 1815-1918 mających na celu odzyskanie przez Polskę niepodległości. W projekcie skierowanym do szerokiego grona odbiorców, w którym udział we wszystkich wydarzeniach był bezpłatny, Biblioteka zapraszała na popularnonaukowe wykłady, powiązane z nimi spacer edukacyjny po Poznaniu oraz prezentowane w Galerii Atanazego wystawy.

Trzyletni projekt *Kanon wielkopolski* otrzymał dofinansowanie od Muzeum Historii Polski w Warszawie w Programie „Patriotyzm Jutra”.

Biblioteka
Raczyńskich

POZnań*

Dofinansowano ze środków
Muzeum Historii Polski w Warszawie
w ramach Programu „Patriotyzm Jutra”

Patronat medialny:

Materiał dostępny na licencji CC BY-SA 3.0